

УДК 780.616.432:78.071.1(477.51)«19»«20»

DOI 10.32782/2224-0926-2023-3-4-46-47-10

Цепух Ірина Олександрівна
аспірантка,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв;

викладач-методист,

голова предметно-циклової комісії «Фортепіано та концертмейстерство»,

старший викладач кафедри «Інструментальне виконавство (за видами)»,

Комунальний заклад вищої освіти

Київської обласної ради «Академія мистецтв імені Павла Чубинського»

<https://orcid.org/0000-0003-1122-3122>

ІННОВАЦІЙНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ РЕПЕРТУАР ЮНОГО ПІАНІСТА КРІЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОСТІ МИТЦЯ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ КОМПОЗИТОРСЬКОЇ ШКОЛИ ОЛЕКСАНДРА ІВАНЬКА

Мета роботи. Актуалізувати інноваційні аспекти педагогічного репертуару юного піаніста в контексті формування й розвитку української репертуарної політики початкової фортепіанної виконавської школи через знайомство з творчістю митця Чернігівської композиторської школи Олександра Іванька. **Методологія** дослідження базується на системно-аналітичному та теоретичному методах. **Наукова новизна** полягає у відкритті широкому загалу інноваційного педагогічного репертуару, який становить творчий фортепіанний доробок Олександра Іванька, українського композитора Чернігівського регіону кінця ХХ – першої чверті ХХІ століть.

Висновки. За результатами дослідження актуалізовано інноваційні аспекти педагогічного репертуару юного піаніста в контексті формування й розвитку української початкової фортепіанної виконавської школи. Через знайомство з творчістю митця Чернігівської композиторської школи Олександра Іванька встановлено, що важливо вивчати і вводити в репертуарний список учнів-початківців мистецьких шкіл України новітні сучасні збірки українських композиторів. Адже їх твори наділені притаманними національними образами та колоритними засобами виразності. Творчий доробок Олександра Іванька, митця Чернігівської композиторської школи кінця ХХ – першої чверті ХХІ століть несе національно-виражений характер і є унікальним.

Ключові слова: музичне виконавство, інноваційний педагогічний репертуар піаніста початківця, український сучасний композитор кінця ХХ – першої чверті ХХІ століть, Олександр Іванько.

Tsepukh Iryna. Innovative pedagogical repertoire of a young pianist through the prism of the work of the artist of the Chernihiv School of Composers Oleksandr Ivanko

The goal of the work. To update the innovative aspects of the pedagogical repertoire of the young pianist in the context of the formation and development of the Ukrainian repertoire policy of the primary piano performing school through familiarization with the work of the artist of the Chernihiv School of Composers Oleksandr Ivanko. The research methodology research is based on system-analytical and theoretical methods. The scientific novelty consists in opening to the general public the innovative pedagogical repertoire, which is the creative piano output of Oleksandr Ivanko, a Ukrainian composer from the Chernihiv region of the end of the 20th – the first quarter of the 21st centuries. Conclusions: based on the results of the research, the innovative aspects of the pedagogical repertoire of the young pianist were updated in the context of the formation and development of the Ukrainian repertoire policy of the primary piano performance school through acquaintance with the work of the artist of the Chernihiv School of Composers Oleksandr Ivanko.

It has been established that it is important to study and introduce the latest modern collections of domestic composers into the repertoire list of beginner students of art schools of Ukraine, since their works are endowed with features with their inherent national images and colorful means of expression. The creative output of the artist of the Chernihiv School of Composers of the end of the 20th – the first quarter of the 21st centuries Oleksandr Ivanko has a nationally expressed character and is unique.

Key words: *musical performance, innovative pedagogical repertoire of a beginner pianist, Ukrainian modern composer of the late 20th – first quarter of the 21st centuries, Oleksandr Ivanko.*

Вступ. Початок третього тисячоліття ознаменований модернізацією мистецької освіти і зорієнтований на пошук інноваційних завдань у мистецькій галузі. Політичні процеси у суспільному вимірі України кінця першої чверті XXI століття визначають зміни та передбачають оновлення освітнього процесу через формування національних орієнтирів засобами мистецької освіти. Сучасна мистецька освіта перебуває в процесі перебудови і ставить на меті виховання гармонічно розвиненої та національно свідомої особистості. При цьому важливими прийомами сприйняття та усвідомлення національних витоків культури є інноваційні аспекти педагогічного репертуару творчості сучасних українських митців. Ставляться акценти на пріоритетах державності, відродженні українського, збереженні та примноженні надбань національної скарбниці. Все більше науковців (О. Колесник, А. Кравченко, Ю. Майхрович, Л. Микуланинець та ін.) звертаються до культурної спадщини регіонів України, що в свою чергу уможливорює вивчення українського мистецтва крізь регіональну історію, традиції, культуру тощо.

Сукупність вимог до української виконавської музичної школи покликана формувати естетичну культуру дітей та інформаційну компетентність викладачів. Завдання митців-наставників полягає у виокремленні з існуючого інформаційного потоку щодо нотних видань актуальних та значимих джерел, що містять інноваційні аспекти педагогічного репертуару початкової фортепіанної виконавської школи. Фундаментом сучасної мистецької освіти залишається впровадження дієвих методів викладачами мистецьких шкіл (ДМШ, ДШМ, ШЕВ). Пошук новітнього педагогічного репертуару та його впровадження в навчально-виховний процес, зокрема початкової фортепіанної виконавської школи, модернізує мистецьку освіту та музичну галузь в цілому.

Науковий аналіз репертуарних збірок та педагогічних хрестоматій для музикантів-початківців, зокрема юних піаністів (А. Артоболевська, Л. Баренбойм, І. Домогацька, С. Ляховицька, Б. Міліч, О. Ніколаєв та ін.), попри їх інноваційність у свій час виявляє певну застарілість пропонованого в них репертуару у сьогодення. Проте у бібліотеках мистецьких шкіл і до нині переважає наявність музичної літератури для дітей, виданої за радянських часів. Особливо це стосується педагогічного репертуару для наймолодших дітей. Тож в українській музичній педагогіці постало питання необхідності оновлення репертуарного виконавського фонду, що актуалізувало відкриття широкому загалу інноваційного педагогічного репертуару, який становить творчий фортепіанний доробок Олександра Іванька, українського композитора Чернігівського регіону кінця XX – першої чверті XXI століть.

Матеріали та методи. Закладення фундаменту мистецької освіти починається з перших класів мистецьких шкіл. Наявність вітчизняної збірки, за якою можна навчати дитину азам інструментальної майстерності та яка зможе замінити російські аналоги-попередники, є головним критерієм і запорукою успіху виховання юного музиканта та становлення його виконавської майстерності в майбутньому.

Важливою умовою формування юних музикантів на початковому етапі є вивчення творів сучасних українських композиторів, чия творчість має джерела українського мелосу та фольклору. Тож плекання української національної фортепіанної школи можливе за умов інноваційної репертуарної політики музикантів-педагогів та підтримки української композиторської школи, зокрема Чернігівського регіону кінця ХХ – першої чверті ХХІ століть.

Не всім композиторам сучасникам цікаво писати для найменших дітей. Особливо, коли йдеться про мініатюрні твори для однієї руки чи почергової гри мелодії різними руками в межах однієї октави. З іншого боку, сучасний стиль композиторського письма не завжди зрозумілий для дитячого сприйняття.

Наприкінці ХХ – першої чверті ХХІ століття дедалі більш популярними стають твори українського митця Чернігівської композиторської школи Олександра Іванька. В його доробку є декілька сотень творів для початківців музикантів та творів, які під силу виконати зрілим професійним музикантам.

Основою творчості композитора все ж залишається музика для дітей. Серед переліку його творчих надбань окреме місце займає збірка «Дивограй для Марка та Сашеньки». Це педагогічний репертуар для наймолодших музикантів-піаністів, що стане в нагоді на першому етапі становлення професійного музиканта.

«Дивограй для Марка та Сашеньки» Олександра Іванька цікавий для національної фортепіанної школи, насамперед тим, що кожен міні-твір створено композитором на джерелах національної української культури – народних примовках і скоромовках, які акумулюють в собі мудрість народу. Тематика дитячого фольклору відповідає віковим особливостям дітей раннього віку.

У прислів'ях зосереджені багатовікові спостереження – короткі за будовою, зрозумілі для початківців, такі, що мають вплив на свідомість і викликають необхідну емоцію. Скоромовки викликають зацікавленість у дітей, тому, що являють собою короткі ігрові послівки жартівливого змісту і відіграють значну роль у розвитку пам'яті, емоційної складової, мовної та координаційної моторики, ритміко-інтонаційних та практично-діяєвих можливостей.

Міні-твори, що увійшли до збірки, композитор писав для своїх онуків Марка і Олександри, які майже одночасно, з різницею у рік, почали навчатися гри на фортепіано. Олександр Іванько, як концертний виконавець та викладач з багаторічним стажем, розуміючи проблематику початкового етапу виховання маленьких інструменталістів і гостро відчуваючи потребу заповнення методичних прогалів в репертуарному аспекті, створив доступний для дитячого сприйняття та логічний за викладенням методичний матеріал.

Спершу композитором було створено два рукописи, що мали окремі назви – «Дивограй для Марка» (2020 р.) і «Дивограй для Сашеньки» (2021 р.). Невдовзі збіркою почали цікавитися викладачі різних шкіл спочатку Чернігівської області, а згодом шкіл Наддніпрянщини та Заходу України. Враховуючи зростаючу зацікавленість мистецької спільноти, зі згоди композитора для розширення та поповнення репертуарної скарбниці, задля розповсюдження та вільного доступу до творів було вирішено видати збірку під спільною назвою «Дивограй для Марка та Сашеньки».

Збірка складається з двох розділів. До першого, який називається «Перші кроки», увійшли 44 фортепіанні п'єси для соліста-піаніста, які носять початковий характер. Суттєвою відмінністю структури методичного наповнення збірки від знайомих усталених

радянських та пострадянських фортепіанних видань є подача теоретичного матеріалу. Знайомити юних піаністів з нотною грамотою композитор пропонує не з центру клавіатури, а з першої ноти першої октави і надає свою логічну структуру для поетапного засвоєння музичних підвалін.

Мініатюрні твори в збірці розташовані поетапно з урахуванням методично-резонного підходу і стануть у нагоді самим досвідченим та вимогливим до репертуару викладачам.

Кожна виконавська школа формує музиканта через певну традиційність подачі музичного матеріалу. Проте початок шляху маленького виконавця завжди проходить через знайомство та оволодіння навичками основних штрихів – *non legato*, *legato*, *staccato*. Твори у збірці Олександра Іванька умовно можна поділити на три типи: такі, що виконуються штрихом *non legato* – п'єси № 1 – № 25; такі, що можна грати штрихом *legato* – п'єси починаючи з № 26; штрих *staccato* автор пропонує опрацювати на № № 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 44. Загалом весь матеріал збірки в методичному аспекті можна розглядати як суму технічних прийомів та інструктивний матеріал для початкового етапу навчання.

Другий розділ «Граємо вдвох» складається з 30 фортепіанних ансамблів для виконання за одним інструментом у традиційному дуетному складі та для музикування за двома фортепіано. Вони покликані формувати у юного піаніста принципово інші базові піаністичні навички: читання з аркушу, відчуття органічного синтезу ансамблевої метричності, вироблення синхронного дихання, оволодіння стабільно-незалежним виконанням власної партії, виконавську майстерність, слухову увагу та самоконтроль у співвідношенні з партнером тощо.

Вміле своєчасне введення до програми початківця ансамблів Олександра Іванька надасть можливість розвивати гармонічний слух учня, завдяки можливості чути не лише мелодію, що доступна для виконання на першому етапі для маленького піаніста, а й повний спектр звучання фарб гармонії композиторського письма у партії для викладача-наставника.

Концептуальність першого та другого розділів збірки «Дивограй для Марка та Сашеньки» полягає у взаємодоповненні та єдності методичного матеріалу, де дві мови – музична та рідна українська визначають виконавську концепцію швидкого засвоєння та вірного інтерпретування композиторського задуму.

Неперебільшену цінність складає додана термінологія, яка є доступною для дітей наймолодшого віку. До кожної п'єси композитор встановлює італійський музичний термін з перекладом українською мовою. Такий принцип дозволяє вже на початковому етапі навчання знайомити і навчати необхідним дефініціям музичної термінології, допомогти дитині зрозуміти логіку будови музичного образу, робити перші спроби аналітики музичної тканини, опанувати такими поняттями як темп та характер музики.

У збірці «Дивограй для Марка та Сашеньки» автором надається не менш важлива можливість методико-дидактичного впливу на учня за рахунок застосування асоціативного методу сприйняття музичного світу, що допомагає викладачу ретельно опрацювати музичні образи при вивченні фортепіанних творів-мініатюр. Композитор, враховуючи специфіку дитячого мислення, додає до кожного твору збірки яскраві картинки. Метод розглядання їх, фантазування, уявлення та порівняння з характеристиками мініатюрних доробків, дозволяє сконцентрувати увагу учня-початківця, викликати в нього асоціативність та емоційне почуття, що необхідне для розуміння змісту обраної п'єси. Зрозумілість текстів дитячої тематики у поєднанні зі зручними теситурними можливостями дає змогу юному піаністу не лише грати, а й співати твір. Кольорові картинки, дібрані для зацікавленості дітей, розкривають суть назви та сюжетного змісту творів.

Розвинути асоціативне мислення в додачу до яскравих ілюстрацій допомагають примовки. Кожна з них несе в собі програмність. Тематика дуже різноманітна і вбирає ключові вподобання дітей, а саме: казкові персонажі, іграшки, малюнки звірів, підготовка до свята, дружба, вигадка, спостереження за явищем природи тощо.

Навіть назви мініатюрних п'єс, зокрема: «Соловей та котик», «Козо, козо, вилий воду», «У дівчини Гапки», «Сопілочка», «Шкільний квартет», «Кізонька», «Грибний дощик», «Закортіло меду», «Бабусині курята», «Сон про весну», «Котик Мурчик», «За моїм віконцем», «Дощик» та інші, викликають образність мислення через чуттєві уявлення, враження, мовний текст.

Зв'язок між словом та образом є важливим синтезом, адже музичне сприйняття залежить від метафізичної компоненти у поєднанні зі знанням і використанням рідної мови. Такий симбіоз робить дитячі твори сучасними та актуальними за рахунок надання можливості маленькому піаністу переживати прості, але такі знайомі емоції.

Образи збірки «Дивограй для Марка та Сашеньки» здатні донести до дитини більш складне поняття програмності. Обговорення міфічних чи казкових персонажів дасть розуміння побудови музичних образів та привідкривають таємниці професійного виконавства в контексті передачі вірного інтонаційного змісту твору, тембрального різнобарв'я.

Синтез слова, мелодії та асоціації викликають перші враження і переживання, розвивають емоційність та слухові уявлення і, як підсумок, розуміння художніх образів допомагає формувати смак юного музиканта.

У збірці «Дивограй для Марка та Сашеньки» виставлені авторські ремарки щодо аплікатури та штрихів. Композитор сприймає аплікатуру як дієву систему, що пізнається поступово за рахунок розглядання і вивчення запропонованих цифрових конструкцій під записаним нотним текстом. На його думку, розвиток аплікатурного мислення учня тренується від уроку до уроку, починаючи з перших днів знайомства з музикою. Обміркована аплікатура сприятиме швидкому засвоєнню більш складних класичних формул фортепіанної техніки.

Результати. Ми переконані, що опанування коротких технічних формул на ранньому етапі навчання гри на фортепіано за допомогою коротких п'єс, що увійшли до збірки Олександра Іванька «Дивограй для Марка та Сашеньки», забезпечить оволодіння навичкою концентрування на вірних піаністичних відчуттях, додасть гнучкості дитячому піаністичному апарату, покращить туше та якість звуку.

Естетико-педагогічну та історико-теоретичну значимість відображення народних тенденцій в дитячій фортепіанній музиці являє тема усвідомлення національних джерел, що є складовою духовної культури українського народу і має передаватися у спадок дітям України. Збірка Олександра Іванька «Дивограй для Марка та Сашеньки» є саме тим благодатним матеріалом, який побудовано на цитуванні народно-пісенного матеріалу.

Музичний доробок митця доступний для сприйняття дитиною віком від 4-х років завдяки характерності жанрової специфіки, що базується на українському фольклорі. Варто наголосити, що композитор у творах використовує зрозумілі для дітей прості моделі музичного твору – жанри: пісню і танець. Вони є генотипом процесу музичного мистецтва і легко сприймаються маленькими музикантами на підсвідомому рівні.

Твори імпонують основним критеріям відбору дитячого репертуару: легка фактура, доступні для сприйняття та уявлення образи, різні художньо-виконавські задачі та музичні конструкції п'єс відповідають фізичним можливостям дитини.

Олександр Іванько – сучасний український композитор. Його творчий доробок написаний переважно для дітей. Твори носять програмний характер. В них доволі широкі світи відображені крізь призму дитячого світобачення. Розуміння дитинства в творчості композитора криється у простоті мелодій, що базуються на народних мелодіях та збагачуються за рахунок композиторської техніки письма.

Висновки. Впродовж останніх 10-ти років помітно зростає зацікавленість творчістю українського композитора кінця ХХ – першої чверті ХХІ століть Олександра Іванька.

Твори митця Чернігівської композиторської школи залучають до учнівських та студентських концертних програм, до робочих програм ЗВО. Викладачі мистецьких шкіл час-від-часу звертаються до родини митця за новоствореними творами, обмінюються популярним репертуаром з творчого доробку композитора у соціальних мережах. Все частіше проводяться концерти, які присвячені творчості композитора. Виконання одного з творів Олександра Іванька стає обов'язковим на конкурсі піаністів та вокалістів, що проводиться у гетьманській столиці м. Батурин в Палаці Розумовських.

Тому ми вважаємо, що наукова розвідка щодо творчості митця принесе користь освітньому процесу мистецьких шкіл і сприятиме введенню у педагогічно-виконавську практику нової збірки українського композитора Олександра Іванька «Дивограй для Марка та Сашеньки», а також допоможе поліпшити процеси розвитку національної фортепіанної музичної освіти за рахунок інтеграції новітнього сучасного українського репертуару, окреслить перспективи та поставить задачі композиторам сьогодення.

Література

1. Бардашевська Я. Вплив соціокультурних викликів сучасності на процес формування музично-творчої особистості учня. *Теорія і практика мистецької освіти. Збірник наукових праць*. Ч. II. / Редактор-упорядник Л.В. Обух. Житомир, 2021. 186 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/33395/1/макет_11.pdf.
2. Ключова С.В., Боровицька О.М. Методичні аспекти виконавства фортепіанних ансамблевих творів. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Випуск 67. Київ 2019 р. Серія 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи. URL: http://libs.mfknukim.mk.ua/bitstream/123456789/1828/1/Ключова_Боровицька_118-121.pdf.
3. Наукові проблеми сучасного фортепіанного виконавства / Навчально-методичний посібник з дисципліни для студентів вищих навчальних закладів культури і мистецтв. Спеціальність 025 «Музичне мистецтво» / Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського; укладачі : Чернявська М.С., Тимофеева К.В. Харків : ХНУМ, 2022. 115 с. URL: https://gero.num.kharkiv.ua/bitstream/num/597/1/Навчально-методичний_посібник_ЧерТим.pdf.
4. Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія : монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоевої. Київ : ТОВ Видавниче підприємство ЕДЕЛЬВЕЙС, 2013р. 460 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/711911/1/ukr_pol_monograf_478_06.pdf.
5. Основи фортепіанного виконавства. Ансамбль : методичні настанови / укладач Бившева Т.Ф. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2018. 100 с. : нот. URL: http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1504/1/Byvsheva_metodichki_2.pdf.
6. Садовенко С.М. Виховання народною казкою: методичний посібник. Київ : Шк. світ, 2011. 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
7. Садовенко С.М. Світ фольклору : Український дитячий музичний фольклор як засіб формування музичних здібностей дітей дошкільного віку. Науково-методичний посібник. Київ : КТ «Київська нотна фабрика», 2007. 332 с.
8. Цепух І.О. Олександр Петрович Іванько – невідомі сторінки життя та творчості українського композитора романтичного постмодернізму. Міжнародна монографія Musical art and linguistic thesaurus of world culture: Ukraine's experience : Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. 324 р. Музичне мистецтво та лінгвістичний тезаурус світової культури: досвід України. Наукова монографія. Рига, Латвія : «Baltija Publishing» / Badalov O.P.,

- Bobechko O.Yu., Dutchak V.H., Bodina-Diachok V., Bura M.Yu., Kundys R.Yu., Beluchko O.B., Saldan S.O., Makovetska I.G., Grechishkina N.F., Dushniy A.I., Zaets V.M., Zaets O.P., Karas H.V., Kostyuk N.O., Naumova O.A., Samoilenko O.I., Xia Ming, Tormakhova V.M., Fabryka-Protka O.R., Yakymchuk O.M., Yamash Yu.V. Цепух І.О. «Олександр Петрович Іванько – невідомі сторінки життя та творчості українського композитора романтичного постмодернізму» 2023. С. 265–286. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-293-7-16>.
9. Цепух І.О. Психологічні особливості підготовки студента піаніста до публічного виступу. *Музичне мистецтво і культура*. Том 2(34). С. 154–165. URL: <https://music-art-and-culture.com/index.php/music-art-and-culture-journal/article/view/800/1153>.

